

PELENĖ — KARALIŪNĖ

AUDINGA PELURITYTĖ

Svarbiausioji Birutės Pukelevičiūtės knyga yra *Metūgės*. Nors pirmosios savo knygos likimą pati autorė yra palyginusi su Pelenės, „aizincios žirnius užkrosnyje“, likimu, iš tikrųjų ši knyga, kaip pastebi ir B. Ciplijauskaitė (Naujas židinys. — 1995), nusipelnė rimtesnio dėmesio, nes tai viena reikšmingiausių knygų ir šiuolaikinėje lietuvių (ir gal ne tik lietuvių) poezijoje.

Žvelgiant į visą B. Pukelevičiūtės kūrybą iš šios dienos laiko perspektyvos, yra akivaizdu, kad visų autorės romanų, dramų, eilėraščių vaizdai, kalba ir problematika savo šaknimis siekia *Metūgių* vaizdų, kalbos ir problematikos tarsi pasaulėjautinio, pasaulėvokinio B. Pukelevičiūtės kūrybos branduolio. Tai iš sodrių ir tirštų *Metūgių* vaizdų išsivystė ypatingo poveikio, vienas dramatiškiausių kurinių visoje lietuvių literatūroje — romanas *Aštuoni lapai* (šalia M. Katiliškio romano *Išėjusiems negrįžti*, B. Krivicko eilėraščių ciklo *Ziaurūs dievai*, Šalomėjos Neries rinkinio *Prie didelio kelio*), liudijantis ne tik karčią išgyventos istorijos tiesą, bet ir šią tiesą grindžiančią ypatingą meninę lietuvių literatūros brandą. O juk ta meninė ir dvasinė vaizdo koncentracija, kurią sukaupė *Metūgių* knygelės 69 puslapiai, ir kuri kaip tik ir lėmė *Aštuonių lapų* dramatiškumą, B. Pukelevičiūtės kūryboje niekada nebuvo išbarstyta — vidiniu savo turiniu *Metūgės* patikimai laiko kiekvieną šios autorės kūrybos fragmentą. Tad, mėginant B. Pukelevičiūtės kūrybą šiuolaikinės lietuvių literatūros žemėlapyje kuo tiksliau apibrėžti, o literatūros istorijoje kuo teisingiau įvertinti, būtina atsižvelgti į *Metūgės* — tarsi į kokią kūrybos pradžią, sukaupusią savyje svarbiausias šios autorės mums išsakomų vertybių tiesas.

Tačiau šio atsižvelgimo neradėti laikyti kokias nors pavelduotai išmokomais pripažinimo dividendais — *Metūgės* nepriklausomai praeičiai. Mėginant įvertinti meninį šios knygos tekstą šiuolaikinės lietuvių poezijos ir šiuolaikinių modernių literatūros teorijų masteliais, tenka konstatuoti, kad *Metūgės* vis dar pralenkia laiką (jos dar galėtų būti tik rašomos, jos dar gali būti tik leidžiamos, jos gali pradėti tikėtis pripažinimo, kurio ne išvengiamai ateityje sulauks). O juk tai reiškia, kad vis dar pralenkia įvertinimo galimybes. Ir tai yra ypatinga, turint galvoje, kad nuo pat Maiorionio *Pavasario balsų* lietuvių poezija laukia tik vejasi, idėjomis ar forma vis mėgindama pataikyti į žingsnį su kitų kraštų poezijos istorijomis. Aišku, negalima tvirtinti, kad taip vis mėgina ir nepataiko. Anaipol. Savo ruožtu, lietuvių literatūros istorija pati savaime — savita ir vertinga, ką byloja ir šiandien jau išpūdingas lietuviškųjų

poezijos dievų panteonas. Vis dėlto, kaip mažai tame lietuviškajame panteone moteriškųjų pavidalų, kokia neapčiuopiama istorijoje šių pavidalų paskirtis. Tad turbūt svarbiausiuoju atskaitos tašku, vertinant *Metūgės*, dera laikyti šiuose 69 puslapiuose sukurtos moteriškosios panteono dalies sukūrimą. Dalies, kurioje kaip jaunos lietuvių poezijos ar prozos infantės, taip ir garbingos poezijos ar prozos damos gali tikėtis atpažinti jų plunksnas valdantių deivių ir pusdeivių bruožus. *Metūgėse* šie bruožai ir išgryninti, ir sukoncentruoti. Beveik kaip šventraštėje. Tik aišku, nereikia norėti, kad kaip šventraštėje jie būtų išvardinti. Pirmą vertus, moteriškojo panteono šventraščio pavyzdžių, i kuriuos autorė būtų galėjusi orientuotis, mes niekur nerasime, kita vertus, skelbti kitų paskelbtas tiesas prieštarauja pats šios poezijos kodas.

Žvelgiant į *Metūgių* priešistorę ir poistorę iš jau minėtųjų šios dienos poezijų galima pastebėti, kad kito tokio ryškaus ir tuo pačiu tokio hermetiško bei neatrakinamo lietuvių lyrikos teksto nėra. *Metūgės* tiesiog spinduliuoja ypatingą moteriškosios gyvenimo patirties paslaptį, atsiverdamos gyvam jausminiam santykiui, bet nepasiduodamos loginei interpretacijai. Tiesa, paslapties raktas glūdi kone kiekviename eilėraštyje, ir jį galima būtų įvardinti formule „aš esu...“, kuri šioje knygoje tiesiogine įvardžio „aš“ forma pasikartoja 50 kartų, o netiesiogine (mano, manęs) — antrą kartą. Taigi šiame „aš esu...“ i vieningą „esu“ idėjos kamieną susisieja visi per „aš“ prizmę patiriamą pasaulio fragmentai — šviesa ir tamsa, dumblas ir sniegas, palaima ir praeikimas. Ir per šį „aš“ pasaulis iš atskirų jį sudarantių fragmentų susisieja į harmoningą gyvenimo ritmą, atsikartojanti nesiliaujanti „esu“ patirtim: „Aš esu aukštupio srovė — aš sukuosi verpe/-tais...“ (psl. 31), „aš esu amaras...“ (psl. 36), „aš esu balų vijoklis...“ (psl. 38), „aš esu vilkė...“ (psl. 47), „aš esu vėtra“ (psl. 63). Tad formulė „aš esu“ *Metūgėse*, iš anksto neprimedama jokio ideologinio šablono, i neskaudama būvimo idėją sukoncentruoja visą B. Pukelevičiūtės poezijos mintį. Nes formulė „aš esu“ yra pati pirmoji, svarbiausioji ir paprasčiausioji gyvenimo, sutampancio su kūryba, sąlyga.

Štai šią sąlygą B. Pukelevičiūtė ir pakylėja i moteriškosios patirties aukštumą — juk visų tokių „esu“ variantų suma *Metūgėse* gali būti laikoma tiesiog moteriškąja „esu“ misterija. Aliuzijos i Senąjį ir Naująjį Testamentą tik paryškina veiksmažodžių „esu“ skelbiamos patirties turinį — gyvenimo religiją, kurios kontekste atsiveria visų moteriškųjų „aš“ formų ir pavidalų esmė:

Birutė Pukelevičiūtė tarp jos kūrybos gerbėjų.

Nuotr. A. Žiziūno

Tu pagarbinsi moteriškę ir pagarbinsi jos ženklą — auksinį mėnesio pjautuvą ant jos kaktos, nes aš esu pašventinta kaip derlinga žemė sėjos rytą.

Pavasarijant / Dvi balandžio pilnatys/ Antroji dalis

Jei šioje esmėje mes pamėginsime apčiuopti kažkokį struktūrinį centrą, tai šiuo centru bus pamatinis ir nesu-traukomas tokių formų ir pavidalų ryšys, kurį centriniu gyvenimo vaizdu, didžiulėmis religijų elipsėmis atspindintiu visų žmonių ir tautų samoneje, yra įvardinęs J. Campbell, vienas idomiausių XX amžiaus mitologų ir mas-tytojų. Pasak J. Campbell, moteriškoji visos gyvybės esmė šį centrinių gyvenimo vaizdą ir reprezentuoja. Šventraščiai tik užfiksuoja naratyvinį jų paviršių — vyriškąją herojiką, įkūnijantią atspindžių elipses, kurių istorinėse išsklotinėse, pasitelkę M. Bachtiną ir V. Propą, arba C. Levy-Strauss ir A. J. Greimą, galėtume atkurti vyriškųjų iniciacijų ir mirties išgyvenimų ciklus, centrinių vaizdų vienijamus i amžinybės idėją alsuojančią laiko spiralę. Vyriškieji herojai šią spiralę užplodo, vaikščiodami nesibaigiančiomis laiko įvijomis, moteriškosios herojės — likdamos ašyje. Vyriškojo herojaus literatūra atvira laikui. Moteriškoji herojė tokios literatūros tarsi ir pasmerkta neturėti, likdama amžinąją vyriškojo herojaus *šakti* (moteriškosios energijos manifestacija).

B. Pukelevičiūtės *Metūgės* meta iššūkį tokiam pasmerkimui, savajai *šakti* įteikdama plunksną ir stumteldama ją i istoriją („Žodis buvo ištarta/ Grūdas buvo mestas negerą valandą“ (psl. 31). Jausdama save nesiskaidančioje gyvybės vertikaleje, moteriškoji herojė savyje gyvybės esmę šioje istorijoje mėgina aprėpti visą pasaulį. Ir ne tik aprėpti, bet ir suvienyti laike besiančiančias — gimstancias ir mirštancias — to pasaulio formas. Būtent, iš šių antlaidiškų pastangų iš *Metūgės* išnyra tokios netikėtos ir tokios įtikinančios eilutės. „Antkapiai plyšta pusiau. Žemė — jauna pa-/ mišėlė suklumpa po saldžia našta./ Mes esame tik vynuogynai. Pilni nuolan-/kumo/ Ir pagiežos.“ (psl. 35) — bylojanti šventraščiuose ne-

užfiksuotą, tačiau nesunkiai nuvokiama išmintį. Tokia išmintis *Metūgėse* supulsuoja ne kartą, tačiau visada — tarsi po pilkuoju Pelenės apdaru, nes B. Pukelevičiūtės herojė gyvybės idėją skelbia vien nesiliaujančiu „esu“ turiniu, ap-rėpiančiu visas buvimo galimybes, o ne dekalogų, kuris žmogaus gyvenimą verčia herojaus taisyklėmis. Ogi Pelenė yra pasislėpusi — reikia mokėti ją atpažinti. Gal kaip tik dėl tokio paslapties įvairiaprasmiškumo šioje poezijoje tampa įmanoma visi moteriškojo apsišaukimo variantai — motinos, seserys ir mylimosios, meiluzės, heteros ir vergės, laumės, raganos. Atvirai remdamasi i vyriškųjų šventraščių herojiškus pavidalus, kuriuos J. Campbell yra sugrupavęs apibendrintomis herojaus — pirmą pradžioje žmogaus, herojaus-vaiko, herojaus-kario, herojaus-mylimojo, herojaus-valdovo, herojaus-Gelbėtojo, herojaus-šventatojo ir herojaus-mirštančiojo figūromis, atspindinčiomis ir svarbiausių gyvybės spirales įvijų ritmiką, B. Pukelevičiūtės herojė atitinkamai įsivertina i šioms figūroms ekvivalentiškais savosios *šakti* pavidalais — heroje-pirma-prade moterimi, heroje-mergaite, heroje-laidojančia kare žuvusiuosius (tarsi savotiška Antigone), heroje-mylinčiaja, heroje-valdantija ir valdomąja, heroje-Gelbėtoja, heroje-šventąja ir praeiktąja, heroje - atgimstančiaja. Tačiau skirtingai nuo vyriškųjų herojaus figūrų, moteriškieiems B. Pukelevičiūtės herojės pavidalams nebūdingas griežtas apibrėžtumas — ji lengvai išvieno jų pereiną i kitą, visiems kartu jiems suteikdama nepakartojamą ir niekur daugiau nesutiktą atspalvį ir niuansą: „Aš esu vėtra / Tegu dejuodami susiglaudžia išdidūs kalnai/ kaip susitaikę nelaimėje priešai.“ Arba — „Aš esu prarajos angelas —/ Mano sparnai laša derva. / Aš geriu iš karčių šulinių. Todėl trokštu —/ kaip nusekusios jūros dugnas./ Nes aš esu angelas, var-du Abaddon.“ (psl. 63). O šių persipinančių niuansų tek-mėje B. Pukelevičiūtės „aš“ išsiskleidžia tokiais veiksmažodžio „esu“ variantais, kurie savo formomis — „buk“, „busiu“, „būsim“ — simboli-zuoja šventraštiškąją tokio „esu“ dimensiją.

Visa *Metūgių* kalbos ir vaizdų struktūra yra grįsta

šios dimensijos išaiškinimui ir išryškinimui. Tad jei moteriškieiems B. Pukelevičiūtės herojės pavidalams mėgintume suteikti istorinius *šakti* pavidalus — Devės ir Džagan-matos, Umos ir Parvatės, Durgos ir Kalės, arba — Žemynos ir Gabijos, Medinos ir Aušrinės, Laimos ir Raganos, visuose 69 *Metūgių* puslapiuose mes juos visus neišvengiamai rastume. Ir ne šiaip sau rastume, bet formule „aš esu“ ir atpažintume — kaip svarbiausius moteriškosios patirties pasaulyje dėsnius. *Metūgių* tekstas yra konstruojamas persipinančiomis šių dėsnių konstrukcijomis, kurios srūvančių vaizdų tėkmėje atsiskleidžia kaip poezijos principai — mito ir poezijos „figuratyvumas“ (A. J. Greimas, R. Bartas, N. Vėlius). B. Pukelevičiūtės eilėraščiuose pasireiškia kaip niekur daugiau, moteriškosios herojės lūpomis skelbiama ir mito, ir poezijos tiesa. „Šviesiosios Astartės“ figūra ši tiesa *Metūgėse* yra raiškiai apibendrinama — o juk reiškia, kad apibendrinama ne kuo kitu, o moteriškosios meilės, skelbiančios kūno ir sielos vienybę, idėja, nes „šviesioji Astartė“ yra būtent tokios meilės deivė. Ir būtent šiai Astartei B. Pukelevičiūtė skiria savo pirmąją knygą palydinti (nors pirmajame rinkinyje ir nuorijusiu) W. Whitmano *mot-to*: „Jeigu kūnas nėra siela, kas yra siela?“ Nes būtent šis *mot-to* lydi kiekvieną sekančią B. Pukelevičiūtės knygą, koncentruodamas visą šios autorės skelbiamą gyvenimo religijos turinį. *Metūgėse* toks turinys yra ne tik vaizdų tek-mėje išnyrančių moteriškųjų figūrų plėtojamas, bet ir ypatinga kalbos tėkme, nešančia šiuos vaizdus, sustiprinamas; formulė „aš esu“ yra gyvenimo religijos formulė tik meilės laiku — pasaulis, kuris būtų kūno ir sielos vienybė, be šio laiko iš viso neegzistuoja. Formulė „aš nebuvau“ (tiksliau — „aš nebuvau dar niekad mylėjusi“) įrėmina visą „aš“ priešistorę, kurioje moteriškasis „esu“ išsiskleidęs. Taigi, *Metūgių* skelbiama gyvenimo religija „šviesiosios Astartės“ figūra ir pasiteisina — stumtelta i istoriją moteriškoji B. Pukelevičiūtės poezijos herojė visa ją laikancia kalbos ir vaizdų sistema neigia nebuvimą, negyvenimą, aukščiausiam savo buvimo pasaulyje taške visomis „esu“ formomis

ILGIAUSIŲ METŲ

Kone visą vasarą Lietuvoje viešėjusi poetė, prozininkė, dar galima pridurti — ir dramaturgė, Birutė Pukelevičiūtė turėjo daug nuoširdžių susitikimų su kolegomis rašytojais, skaitytojais, jos knygų gerbėjais. Visur ji buvo šilgai ir dėmesingai sutikta. Populiarumą Lietuvoje ji pelnė, čia, Lietuvoje, išleistu romanu *Devintas lapas*, vaikų knygomis ir spektakliais. O „Baltų laikų“ leidyklos pernai išleista B. Pukelevičiūtės knyga *Metūgės* greitai dingio iš knygynų lentynų. Net jos poeziją tyrinėjanti literatūrologė Audinga Peluritytė man pasiguodė, kad pavėlavusi nusipirkti, šios knygos jau neradusi knygynuose — teko pačiai darytis kopiją...

Tad nenuostabu, kad i B. Pukelevičiūtės sukaustuviną vakarą prigužėjo kupina Rašytojų klubo salė. Mat viešnagės Lietuvoje metu — rugpjūčio 12 d. — B. Pukelevičiūtėi suėjo trys ketvirčiai amžiaus. O Rašytojų sąjungoje jau seniai susiklosčiusi graži tradicija — tokiomis progomis pagerbti plunksnos seseris ir brolius, nesvarbu, kur jie gyventų — čia, Lietuvoje, ar išvykoje.

Apžvelgusi svarbiausias B. Pukelevičiūtės knygas, šiuolaikinės lietuvių lyrikos tradicijas nagrinėjanti literatūrologė Audinga Peluritytė ap-

personifikuodama meilę.

Metūgių laikomą pasaulį galima laikyti šios personifikacijos tapatumu — veiksmu ir veiksmazodžio tapatumu, nes B. Pukelevičiūtės poezijos sandara grįsta veiksmazodžio, kuriuo moteriškosios herojės „aš“ pasaulyje yra, paslaptimi. (Tai labai apgalvota, labai tautaus ir labai iškalbaus veiksmazodžio poezija). Tik atskleisdama šią paslaptį, herojė atsiskleidžia pati. Ir ne tik atsiskleidžia. Aliuzijomis i vyriškąją herojiką, ji atskleidžia ir istorinę jos patiriamą pasaulio išsklotinę. Tad galimas dalykas, kad jeigu karaliūnas, kurio *Metūgėmis* personifikuota B. Pukelevičiūtės Pelenė vis dar laukia, pagaliau pasirodys kelio vingyje, jis šią Pelenę tikrai atpažins. Reikia tik dar truputį palaukti, nes šiandien šis karaliūnas vis dar labai susirūpinęs pats savi — nemirštamais savo žygdarbiais.

sistoją prie poetės knygos *Metūgės*. Literatūrologė pripažino, kad tai viena iš reikšmingiausių knygų šiuolaikinėje lietuvių poezijoje (prelegentei sutikus, A. Peluritytės žodį apie šią knygą čia spausdiname).

Susirinkusių šilgai sutikta B. Pukelevičiūtė paskaitė keletą eilėraščių iš *Metūgių*. Poezijos žodžius paryškino ir praskaidrino muzikanto A. Pauliukevičiaus gitaros garsai. Gitaristas padėjo pajau-rinti ir išraiškiai B. Pukelevičiūtės paskaitytas ištraukas iš jos romano *Aštuoni lapai*, kitų savo knygų. Tas ištraukas, išterpiant A. Pauliukevičiaus gitarai, B. Pukelevičiūtė skaitė pridėdama savo idomius, i mielas pasakas ar i poetinius krislus panašius intarpus, tarp kurių ypač įtaigiai nuskambėjo pasakojimas apie jos knygų, scenos veiklų kelius čia, jai atgimstančioje, iš sovietinio kšmaro išsivaduojančioje Lietuvoje. Savo knygas ji gražiai, lyriškai palygino su vaikais, jos išlydimais i gyvenimo kelia (ši „Draugui“ skirta B. Pukelevičiūtės Vilniuje parašyta pasakojimo dalis, be abejo, sudomins ir šeštadienio priedo skaitytojus).

Neprailgo gražiai, išraiškiai, su jaunatvišku polėkiu, įsijautimu skaityta jubiliatės kūryba. Ne tik aš, bet ir greta sėdėję klausytojai, prisipažino, kad vakaro programa buvo panaši i idomų, išraiškiai surežisuotą spektaklį. Mano kedės kaimynas pastebėjo, kad neveltui B. Pukelevičiūtė greta poetės, prozininkės dar vadina ir dramaturge. Beje, taip ji buvo apibūdinta i prezidentūroje, kur prezidentas Valdas Adamkus jai įteikė Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordina.

Pagarbą Birutei Pukelevičiūtėi išreiškė ir Rašytojų sąjunga — jos sekretorius J. Liniauskas, pagal seną lietuvišką tradiciją, jubiliatę apjuosė gražiai išausta tautine lino juosta, o jos kūrybos gerbėjai apipylė gėlių puokštėmis.

Birutė Pukelevičiūtė nuoširdžiai padėkojo vakaro rengėjams už dėmesį jai ir jos kūrybai. O salė tradicine daina jai vieningai palinkėjo ilgiausių metų, ilgiausių...

Algimantas Antanas Naujokaitis

Rašytojų sąjungos sekretorius B. Pukelevičiūtę apjuosia tautine pagarbos juosta. Nuotr. Algimanto Žiziūno

BIRUTĖ PŪKELEVIČIŪTĖ

Žalius malūnus suka švilpaukdamas vėjas —
Žali malūnai įbridę iki kelių minkšton, šilton
žolėn.

Liepsnoja saulės kamuolys ant auksaplaukio
milžino dely, įkaitę ežerai nesutelpa kran-
tuose, o nešienautos pievos užia tartum ma-
rios — ir pienu, ir medum.

Tai kelia savo vestuves šviesus gegužis, ir
girtos bitės vakarais nebeatranda avilių...
Eiva į girią.

Čia tylu:
Juodos eglių šakos svyra iki žemės. Nečiulba
pokaičio sumigę paukščiai — tik tankumyne
garsiai plaka didelė miškų širdis.

Girdi?
Jos dūžiai sunkūs ir neramūs.

Temstant iš girios grįžta mano seserys
ir pučia karštas vėjas. Pintinėse liepsnoja
žemuogės lyg surinktos žarjios.

Paskui sugriaužia perkūnija.
Susisuka galva saldiems obuoliams.
Dundėdami jie krinta su šiltu lietum
aukštai žolėn ir plyšta sulčių sunkumoj.
Ir tada — tiesiai per laukus atlekia
ugniniai erzilai. Jų karčiai dega!

Jaunos miško raganos, jaunos mano motinos, žindė
mane saldžiu pienu. Žvaigždės krito pro mano pirštus.
Todėl aš esu lyg metūgė — žalia ir be praeikimo.

Pavasariai lekia pro šalį. Lekia pro šalį balti
gulbinai. Raudono vario varpai nusitraukia
nuo virvių ir skamba per ištisą naktį.
Tada niekas negali užmigti, ir medėjai drožia
strėles. Trumpais ir blizgančiais peiliais.

Girioje siaučia kirviai. Blykčioja ašmenys,
baltos skiedros lekia į šalį.
Staiga garsiai surinka pušis ir krinta
į jauno medkirčio glėbį. Jo rankon prabėga
saldus šiurpulys, jo plaukai pakvimpa
sakais.

Jis-nebuvo dar nieko mylėjęs.
O mėlynieji varpeliai išskambins dabar
visai pievai.

Aušta.
Ir ji ateina miško taku.
Ji tyliai praskiria medžių šakas. Jos akys — žaliųjų
marių vanduo.
Mano mirtis graži.
— Mano žindyve, mano mirtie: aš gurkšniais geriu
tavo pieną.
Ir nokstu kaip vynuogynas.
Mano nuotaka — mano Mirtie!
Tavo kaklas lyg ištemptas lankas.
O lūpose miško aviečių aitrumas.
Aš grįžtu į tavo nepaliestą iščią.
Ir vel esu nepradėtas.

Jau rytas.
Tamsiame raiste atsivožia didžiuliai žiedai.
Ir virpa nuo vėjo kaip nuogi kūdikiai.
Saulėtekis bus skaisčiai raudonas.

Po karo —
Nuodėguliai teberūksta.
Palaidok mirusius.
Tuščių laukų vidury siūbuoja pakartas mės-

nuo. Tamsiai mėlyni varnai skrenda pro šalį
— jų sparnai užgauna neįvyko mėnesio
veidą — — —
Balti egliniai karstai kvepia girių ramybe.
Palaidok laiminguosius.

O dabar atėjo tavo eilė:
Kurk savo žemę!
Ir savo — dangų.
Garsiai rėkia didžiuliai dirvonai — šaukiasi
tavo rankų ir meilės. Praplėsk juodą velėną.
Ten miega nauji pavasariai ir ateinančių
kartų aistros.
Tavo jaučių sprandai garuoja. Vagos gale
dega trąšėdama saulė. Tavo prakaitas t eka
išdidžiais skruostais ir nuoga krūtine.

Tu sukursi savo pavidalų Dievą.
Jis prausis su tavim prie šaltinio ir vakarais
sėdės su tavim ant slenkščio.
Jis matys pūslėtas tavo rankas, Jis girdės
ramų tavo širdies plakimą.

Ir Jis į Tave įtikės.

Kosmopolitizmas ar tautiškumas lietuvių jaunimo kelyje

DAIVA KARUŽAITĖ

Ištrauka iš diskusijų sesijos „Fronto bičiulių“
suažiavimo Dainavoj š.m. rugpjūčio 22 d.

Besikeičiančiam pasaulyje
smarkiai pažengusi technolo-
gija (televizija, kompiuteriai,
faksai ir net telefoniniai susi-
jungimai) pagreitina žmonėms
reikalingą komunikaciją. Gali-
ma per sekundes sužinoti ži-
nias apie svarbius įvykius, si-
tuacijas ir viens kito likimą
bet kuriame pasaulio kampe-
lyje. Pasaulio ribos tuo būdu
mažėja ir kartais atrodo, kad
net dingsta. Žmonės tuo pa-
veikti, pradeda įsigyti pasau-
linį (ne tautinį) mąstymą. Tai
ir yra kosmopolitizmas, pa-
saulio linkme vienyti. Maty-
dami tuos pačius vaizdus, gir-
dėdami tas pačias žinias, žmo-
nės daro vienas kitam įtaką,
darosi panašesni, pradeda elg-
tis ir galvoti panašiai. Sunku
likti unikaliu. Dėl to dažnai
yra lengviau būti tolerantišku.
O tolerantiškumas yra kosmo-
politizmo šaknis.

Vis dėlto, mes negalime pa-
sidaryti vienodi. O jeigu ir ga-
lėtumėm ar norėtumėm? Yra
sakoma, kad svarbu laikyti
savo asmenišką ribą ir ver-
tinti savo asmenišką unika-
lias ypatybes. Žmogus yra in-
dividas, kuris priklauso sau, ir
skiriasi nuo visų kitų žmonių.
Būdami individais, mes taip
pat priklausome šeimai, drau-
gams, kolegoms, tautai. Pri-
klausome ir pasauliui. Kiek-
vieną šių vienetų mąstantys
žmonės bando suprasti, pala-
kyti ir nepaneigti — pagal
savo gyvenimo raidą ir įsitiki-
nimus. Yra svarbu išlaikyti
pusiausvyrą.

Pažindami savo tautos kal-
bą, praeitį ir tautiškumo bruo-
žus, mes stipriname savo cha-
rakterį ir nieko nenustojam,
neprarandam. Išėję į platesnį
pasaulį, bendraudami su kitų
kultūrų, tautybių, rasių ir įsi-
tikinimų žmonėmis, esame
įpareigoti savęs neatsisakyti,
bet prisidėti savo individualu-
mu. Tik taip mes pilnai ugdy-
sime tolerantiškumą su kitais
pasaulio žmonėmis. Tuo pačiu
pasieksim reikšmingesnę vie-
tą sau, savo šeimai ir savo
tautai.

Nepamiršdami savo tauti-
škumo, mes turime galimybę
pradėti įsigyti kosmopolitinę
pasaulėžiūrą ir stiprinti savo
duoklę, pasidarydami pilna-
verčiais žmonėmis.
Ieškodami panašumų, be
abejo, juos galima rast. Taip
sukuria ryšys tarp žmonių.
Per tokius bendravimo ryšius

galima dalintis kultūriniais
skirtumais ir taip praplėsti
horizontus, peržengti asme-
nišką bei kultūrinę ribą, rasti
bendrą sprendimą. Taip palaipsniui žmogus pasi-
daro vis daugiau kosmopolita.
Plėsdamas savo pasau-
lėžiūrą ir akiratį, jis didina
savo duoklę ir, nekompromi-
tuodamas savęs, bendrauja
su kitais (ar jie būtų tau-
tiečiai, ar kitataučiai.)

Man atrodo, kad nėra reika-
lo, nei logiškos priežasties,
iširti pasaulinėje vienybėje.
Save reikia pažinti ir priimti.
Save pažindami, lengviau tole-
ruojam smarkiai skirtingus
žmones, kultūras ir tautas.
Galima lengviau ir reikšmin-
giau bendrauti su kitais.

Kliūtis kosmopolitiniams
bendravimui yra bendros kal-
bos neturėjimas. Sunku komu-
nikuotis, jeigu kalbi skirtingą
kalbą. Šią kliūtį nuo senovės
laikų peržengia dailininkai ir
muzikai. Prisilaikydami savi-
tų ritmų, poetai šiek tiek irgi
aplenkia bendros kalbos trū-
kumo kliūtį. Dažnai galima
aiškiai perduoti mintį ar jaus-
mą, kuris gali būti universa-
liai suprantamas, vaizdais,
ritmais ir muzikos tonais.
Kiekvienas, tą pamatęs ar iš-
girdęs, supras per savo patir-
ties filtrą. Realybėje lieka
vaizdas ar tonas, būtent, me-
niška išraiška, kuri riša visus,
ją išgyvenusius savo tikrove ir
egzistencija. Vaizdinis menas,
būdamas atskirtas nuo mūsų,
objektas, gali būti įvairiai ir
vis giliau suprantas be kalbos.

Taip pat su muzika. Visokia
meniška išraiška turi galimy-
bę rišti ją išgyvenusius žmo-
nes.
Šiuolaikinė kryptis į kosmo-
politizmą kai kuriuos traukia
į kosmologinį mąstymą. Yra
susiromėjimas senovės tikėji-
mais kosmologiniais sampro-
tavimais. Lietuviai labai įdo-
miai prisideda savo senovės
tikėjimu ir gamtos dvasišku-
mo supratimu. Nors kiekvie-
noj senovės religijoje yra etno-
centrinis bruožas, yra taip pat
ir panašumų su kitomis kutū-
romis. Studijuodami lietuvių
tikėjimo bruožus, mes pažvel-
giam į praeitį, bandydami de-
rinti savo žmonių, būtent, lie-
tuvių, praeitį su kitų kultūrų
praeitimi. Tuo pačiu randame
dvasišką šaknis, kurios mus
visus riša. Tą darydami, taip
pat pakrypstam į kosmopoli-
tizmą.

Poetė Danutė Mitkienė (sėdi viduryje) savo gimtadienio šventėje.

Poetės Danutės Mitkienės 99-sis gimtadienis

IGNAS MEDZIUKAS

Poetės Danutės Mickutės —
Mitkienės 99-jo gimtadienio
pobūvis įvyko jos namuose,
Los Angeles, CA, rugsėjo 7 d.
Retas sulaukia tokio palai-
mingo amžiaus, ir dar paten-
kinamo sveikatoj. Tai ypatinga
Dievo dovana. Pobūvyje
dalyvavo jos artimieji, plunks-
nos draugai, gerbėjai.
Pirmiausia originaliu sveiki-
nimu į solenizantę kreipėsi
poetas laureatas Bernardas
Brazdionis, pavartodamas
lietuvių kalbos linksnius, juos
surisdamas su gimtadieniu.
Jis sveikinimą pradėjo taip:

Vardininkas — kas?
Devynios dešimtys devyni
minimieji metai
Tai amžinybėje žmogaus tai
amžiaus metai,
Su jais ir sveikinam soleni-
zantę, suėję į šią puotą.
Kilmininkas — ko?
Sulaukt džiugių devynios-
dešimtys ir devynių
Linkėtų sau šimtai ir tūk-
stančiai žmonių:
Mes džiaugiamės ir sveiki-
name tą, Dangus kam leido
Išgirst 99-to amžinybės
žingsnių aidą.

Sveikinimas užbaigiamas:

Šauksmininkas — o!
Sveika, sveika! Valio valio
Ad plurimos annos!
Težydi Los Angelese džiaugs-
mu pražydę
gimtos Grietiškos ir svetimos
savanos!

Kiti ta proga sveikinusię ar
prisiminimai dalinęsi arch. E.
Arbas, V. Andrašūnienė, V.
Baltušienė; Lietuvos Dukterų
vardu jų pirm. R. Gasparo-
nienė, Dramos sambūrio — E.
Dovydaitytė, rašyt. A. Gus-
taitis, Pranas Visvydas ir dar
kelėtas. Buvo išreikšta daug
linkėjimų ir padėkos žodžių,
įteikta daugybė gražių gėlių.
Žodį tarė ir pati solenizantė
poetė. Turėdama nuostabią at-
mintį, visiems sveikinusiems
dėkojo ir padėklamavo savo
kūrybos, nesinaudodama jo-
kiais užrašais.

Poetės Danutės, Mickutės-
Mitkienės giminė — Pa-
driežiškės Stakliškių valsė.,
Alytaus apskr. Vienkiemis yra
nuostabaus gamtos grožio ap-
linkoje, juosiamas iš trijų
pusių ištekančios į Nemuną
Verknės upės, kurios kran-
tuose augo daugybė medžių ir
krūmų su jos gyventojais gies-

mininkais paukščiais. Čia vi-
dutinį ukininkų šeimoje
1899 m. rugsėjo 7 d. devynių
vaikų šeimoje gimė Danutė.
Išėjusi specialybės kursus, ji
ilgiausiai dirbo pašto žinyboje
Marijampolėje, Panevėžyje ir
Kaune.

Pirmuosius kūrybos bandy-
mus poetė pradėjo ankstyvoje
jaunystėje, 1915 m. Siųsdama
periodinei spaudai eilėraščius,
pasirašinėdavo Pirmosios Ži-
butės slapyvardžiu. Jos eilė-
raštis „Bijūnams žyding“ iš-
spausdintas „Lietuvos aide“
(1919.VI.15). Šiam eilėraščiui,
o vėliau ir kitiems, kompozito-
riai parašė gaidas, ir jie buvo
karių mėgstami dainuoti.
Daug jos eilėraščių išspaus-
dinta Pavasaryje, Ateityje,
Šaltinyje, Naujojo Romuvoje,
Trimitė ir kitur. Poetė visą
laiką iki šių dienų rašinėjo
eilėraščius, įvairiomis prog-
mis juos skaitydavo litera-
tūros vakaruose, susirinki-
muose ar siuntinėjo spaudai.

Kadaise eilėraščių rinkinį
išleisti buvo pažadėjęs jos
kraštiečiai Liudas Gira, deja,
žodžio neištesėjo. Tik 1993 m.
buvo išleista eilėraščių rink-
tinė Džiaugsmas nepažydes.
Rinktinėje yra 133 eilėraščiai.
Poetė savo eilėraščiuose iš-
reiškia tėvynės ilgesį, kai jai
buvo lemta pasitraukti iš tė-
vynės ir vykti į Vakarus, o
vėliau įsikurti JAV. Dažnai
savo kūryboje ji išreiškia gilią
meilę gimtajam kraštui. Ne
kartą paminėję apie kuni-
gaikščių miestą Vilnių, iš-
reikšdama savo jausmus, kai
prisimena jį aplankius. Ki-

tuose eilėraščiuose pagerbiami
savanoriai, kraujo aukomis
apgynę Lietuvos laisvę. Ne
kartą minimi partizanai, pasi-
priešinę prieš okupantus ir
žuvę nelygioje kovoje.

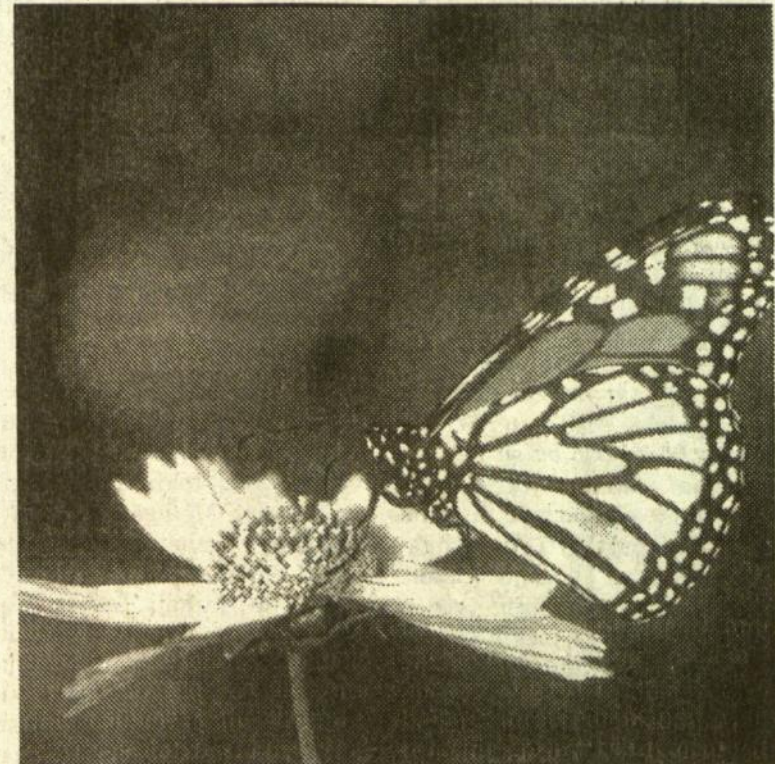
D. Mitkienės kūryboje yra
daug ir jaunatviškų motyvų.
Štai kad ir toks posmas:

Gražus gyvenimas, kai
jaunas
Eini jaunatvės šokio šokti...
Pavasariai širdį kai
kraunais
ir vasaros kai ima nokti.

Kaip giliai tikinti moteris,
yra parašiusi ir religinio turi-
nio eilėraščių:

O, Tėve mūsų, kurs esi
Dangaus mėlynėje bekrasťėj
Žvaigždžių ir saulės spindesį
Tavęs negalima surasti.

Kai kuriuose eilėraščiuose
jauciamas ryšys su skambio-
mis dūkų liaudies dainomis.
Kitur eilėraščių turinys apima
sielos išgyvenimus, laiko išpu-
džius, gamtos vaizdus. Ji gau-
si proginiams eilėraščiais. Sie-
met, liepos 26 d. minint Atlan-
to nugalėtojų Dariaus ir Gi-
rėno 65 m. sukaktį, įteikė ta
tema parašytą eilėraštį Ju-
ratei Venckienei. Jis buvo per-
skaitytas tame minėjime. Ir
pati poetė dalyvavo minėjime;
jai publika pareiškė padėką
aplodimentais. Jos eilėraščiai
paprastai, sukurti prisilaikant
konservatyvios eiliavimo for-
mos, kreipiant dėmesį į rimą
ir ritmą.

Sunkiausia pasakyti tiesą apie save

JŪRATĖ LAUCIŪTĖ

Į laisvę fondo studijų savaitės atgarsiai

Tėsinys

Dr. J. Tumelis vaizdingai pristatė druskininkietį poetą Vytautą Bložę, kuris, skirtingai nuo kitų sovietmečio poetų, buvęs rezistentu ne kontekste, ne „tarp eilučių“. O pats poetas sujaudino salę, prisipažinęs, jog visą, už ką jis yra giriamas, jis tai paskiria Aukštesnei Malonei, o į savo sąskaitą pasiima tik visus savo negerus darbus...

Nepastebimai, bet kartu natūraliai diskusija nuolat rezistencijos formų pratyje per Gražinos Mareckaitės, Algirdo Endriukaitis, A. ir J. Damušį, V. Dambravos, Vyt. Biečiausko, A. Raulinaičio, V. Samonio ir kt. pasisakymus atvingiavo iki šiandienos. Ir tapo aišku, jog net šiandien tylioji rezistencija tebėra gana aktuali. Kaip visada, pirštu į akį bakstelėjus J. Kojelį, pastebėjus, jog anuomet išėivijos rezistentams buvo aišku; jei yra rezistencija, tai yra ir kažkas, prieš ką rezistuojama. „O dabar nebegalima suprasti: prieš ką? Kas buvo (ar tebėra?) J.L. tos jėgos?“

Gal ta „jėga“ — neįžabotas liberalizmas ypač toji jo atmaina, kuri diegia kosmopolitizmą ir neigia istorinės atminties prasmingumą? Gal jau laikas aiškiai įvardinti, anot A. Damušio, jog praktinėje veikloje valstybės veikėjams, politikams reikėtų laikytis principo: „aukščiau partiskumo — valstybingumas?“

Klausimų nūdienos Lietuvai atsirado ir daugiau, juolab, kaip konstatavo Kovo 11-sios Akto signataras A. Endriukaitis, iki šiol Lietuvoje rezistencija tebėra teoriškai neapibrėžta. Tuo nevenigia piktą naudžiauti valdžia, sulgyndama, pvz., pensininką-rezistentą su pensininku-kagebistu. O laikas juk nenumaldomas.

Į laisvę fondo studijų dalyviai (iš kairės): prof. Adolfas Damušis, Jonas Kairevičius ir Antanas Petrauskas.

Jūratė Lauciūtė kalba į laisvę fondo studijų dienoje Druskininkuose. Nuotr. K. Ambrozaitis

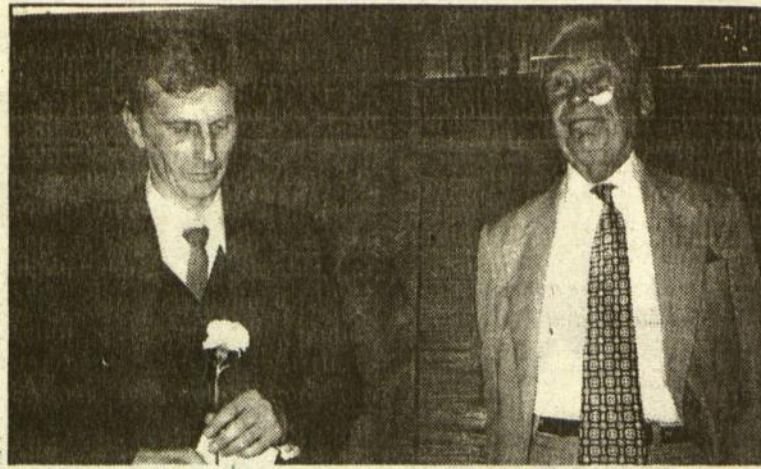
labai vaizdingas pranešimas „Lietuvybės išlikimo išėivijoje keliai ir būdai“, gražiai prarastas svarstybose dr. P. Kisieliaus pasisakymu dėl išėivijos bendravimo su Lietuva formų ir būdų, yra verti specialaus aptarimo Pasaulio lietuvių bendruomenėje. Įdomiu būdu pagrindinės V. Volerto pranešimo tezės susiūkia su vienos iš didžiausių Rusijos lietuvių organizacijos — Sankt Peterburgo Lietuvių kultūros draugijos — vadovų abejonėmis dėl to, ar gali Rytų, ir pirmiausia, Rusijos lietuvių organizacijos automatiškai įsiliesti į PLB, besąlygiškai priimdamos Vakarų, ir pirmiausia — JAV išėivijoje susiklosčiusius lietuviškos veiklos būdus ir formas. Šitos abejonės nesvetimos ir kitų, ypač neturtingų Pietų Amerikos, kraštų lietuviams. V. Volertas pastebėjo, jog, pasikeitus politiniam Europos žemėlapiui, užsienio lietuvių laukia oficialaus dėmesio tiesiog iš Lietuvos valstybės (o ne vien iš PLB valdybės ir kitų PLB struktūrų). Šalia konkrečių pasiūlymų, kaip pagerinti lietuviškos veiklos išėivijoje, kalbėtojas neužmiršo patraukti per dantį ir tuos tautiečius, kurie mėgsta patarinėti Lietuvai ir lietuviams, kaip jie turėtų gyventi...

Ypatingo dėmesio šioje studijų savaitėje susilaukė jaunimo tema. Buvo svarstoma, kaip išlaikyti išėivijos jaunimo lietuviškumą, kaip pritraukti jį į veiklą tautos ir valstybės labui. Apie tai kalbėjo V. Volertas, Sąjūdžio pirmininkas istorikas R. Butūra, J. Damušienė, J. Lauciūtė, P. Kisieliūsis ir kt. Ypač sudomino visus Varėnos rajono mokyklose jau trečius metus organizuojamas rašinių konkursas tema „Kovų ir kančių istorija“. Konkurso iniciatorius Vytautas Kazilionis su dėkingumu minėjo istorijos bei lietuvių kalbos ir literatūros mokytojus, kurie ant savo pečių užsivertė visą paruošiamąjį, organizacinį darbą, džiaugėsi moksleivių entuziazmu. Vaikai kaip biteles rankoją daiktinius, rašytinius ir žodinius liudijimus, užrašinėja prisiminimus ir patys kuria nurodyta tema. Šita iniciatyvą verta būtų išplėsti visos Lietuvos mastu. Bet, kaip tyliai prisipažino V. Kazilionis, vien entuziazmo tam nepakanka. Ir Varėnoje tas konkursas vargu ar būtų prigtįjęs, jei nebūtų jo finansiniai paramė Kanados lietuvių. O Lietuvos valdžiai tie dalykai nerūpi.

Į šiek tiek minoriskai nudažytus pasvarstymus linksmesnė gaidą įnešė fondo Lietuvos filialo pirmininkas Jonas Kairevičius, pacticavęs vieną kleboną, kuris į panašius padėjavimus („Kas laukia Bažnyčios, jei ji neįsijaučia, o senieji iškeliausi ir aną pasaulį?“) atsakė: „Niekio tokiu, prisens naujų maldininkų!“

Šiame kontekste labai aktualiam nuskambėjo kauniečio Vidmanto Valiušaitio pranešimas į laisvę fondas ir asmenybės raiška! Jam, įvertinus nuveiktus darbus, buvo siūloma fondui kiek persitvarkyti ir struktūriškai, ir turinio atžvilgiu, pakoreguojant net patį pavadinimą. Be to, pranešėjas iškėlė eilę subtilių klausimų: „Kokios mūsų studijų savaitės intencijos? Ar kad mūsų balsas būtų išgirstas visuomenėje, ar tai — mielų žmonių pabendravimai, pasivaikščiavimai, ekskursijos? Ir, pagaliau, ar tęstume tas studijų dienas, jei mūsų bičiulių iš JAV vietas užimtų bičiuliai iš Rusijos, Gudijos, Jurbarko ir pan.“

Apibendrinamas studijų savaitės darbą, fondo pirmininkas K. Ambrozaitis sakė: „Išvykstame, atgaivinę savyje gyvą Lietuvos istoriją. Dar daug partizanų vietų liko neaplinkytų. Išpareigojame grįžti, lankyti, prisiminti ir priminti... Grįžtame į savo kraštus su nerimu ir tam tikru nusivylimu: kodėl Lietuvoje neminima 1941 m. birželio 23 d. paskelbta Nepriklausomybė? Juk tada buvo sudėta daugiau aukų, nei Vasario 16-ją! Atsisveikinant visuomet liūdama. O atsiskiriant visuomet padėkujama: aciu už svetingumą ir už darbą! Iki pasimatymo!“

Į laisvę fondo rezistencijos premiją šiais metais laimėjęs V. Gasiliūnas (kairėje) ir premiją įteikęs jos mecenatas dr. J. Kazickas.

Nuotr. Kazio Ambrozaitis

Koncertas — poezijos vakaras

Į laisvę fondo studijų dienas Druskininkuose užbaigiant, po gerai pavykusių studijų ir iškylų po Džukijos partizanų kovų vietas bei garlaivių aplankius gražiąją Liškiaivą, buvo atsisveikinta koncertu. Iškilmingas atsisveikinimo koncertas įvyko Druskininkų M. K. Čiurlionio memorialiniame name-muziejuje liepos 11 d. Salė čia nedidelė, todėl vasaros metu koncertai vyksta prie atidarų langų ir durų. Apgailėtina, kad tą vakarą lijo. Salė buvo pilnutėlė, pusė dalyvių netilpo.

Vakaro programa puikiai atitiko bendrai studijų temai: „Rezistencija ir kultūra — dvi istorinės atminties gaivinimo gairės“. Po daugelio paskaitų rezistencijos temomis, šis koncertas buvo tikrai gaivinantis. Vidmantas Valiušaitis pristatė koncerto programą ir dalyvius: Pakvietė naują Švietimo ministrą Kornelijų Platelį vadovauti vakaro programai.

Pirmiausia įvyko vaidinimas Čiurlionio „Ilgėjimosi sonata“.

Be abejo, studijų savaitę prasmė — kalbėti ne vien sau, bet ir visuomenei. Tačiau kaip liūti padaryti, jei, pvz., žinia sklaida didesnį susidomėjimą neparodė?

O į pastarąjį klausimą galėčiau pamėginti atsakyti ir aš, remdamasi asmeniškų patyrimu. Rytų lietuvių — bent kol kas, — dar nepajėgūs testuoti tiečių iš JAV pradėtuosius darbus. Geriausi atveju, jie gali tik talkinti. Mat jie, o teisingiau būtų sakyti — „mes“ — pernelyg tebesame priklausomi nuo savo kraštų oficialiosios valdžios malonės ir psichologiskai, ir finansiskai. Mes, kaip ir daugelis kitų tautybių posovietiniai žmonės, dar neatsikratėme tam tikros baimės ir nuolankumo, dar tebevengiame imtis savo iniciatyvos, nes iniciatyvą — tai kartu ir atsakomybę! Neturėjimas savarankiško finansinio pamato daro Rytų kraštų (kaip, beje, ir pačios Lietuvos) lietuvių daugumą neatsparius moraliniam ir finansiniam įvairių nesąžiningų vadų ir vadukų spaudimui ir vilionėms ar tiesioginiam papirkinėjimui. Tad, bijau, tautiečiams iš JAV dar per anksti tikėtis „užvadėlių“ iš lietuvių Rytuose...

Apibendrinamas studijų savaitės darbą, fondo pirmininkas K. Ambrozaitis sakė: „Išvykstame, atgaivinę savyje gyvą Lietuvos istoriją. Dar daug partizanų vietų liko neaplinkytų. Išpareigojame grįžti, lankyti, prisiminti ir priminti... Grįžtame į savo kraštus su nerimu ir tam tikru nusivylimu: kodėl Lietuvoje neminima 1941 m. birželio 23 d. paskelbta Nepriklausomybė? Juk tada buvo sudėta daugiau aukų, nei Vasario 16-ją! Atsisveikinant visuomet liūdama. O atsiskiriant visuomet padėkujama: aciu už svetingumą ir už darbą! Iki pasimatymo!“

Tai Sofijos ir Konstantino Čiurlionių laiškai, jų interpretacija. Sofijos rolę atliko Akademio dramos teatro aktorė Diana Anevičiūtė ir Konstantino rolę Jaunimo teatro aktorius Aleksas Kazanavičius. Vaidinimas buvo labai įspūdingas savo dramatišku atlikimu ir dekoracijomis. Išdalintoje vaidinimo programoje įrašyta Juozo Valiušaitio paruošta Čiurlionio paveikslų ciklo užuomina „Sielos Para, Dievas yra Meilė, o išlikūnys Meilė-Zmogus. Meilė ir Ilgesys — du artimieji, vienas kitam augantys Žmogaus Jausmai. Meilė ir Liūdesys — Diena ir Naktis, Žmogaus Sielos Para; jos Rytas — Džiaugsmas, o Vakaras — Ilgesys“.

Antroje koncerto dalyje dalyvavo prof. V. Landsbergis su Gražina Landsbergiene. Prof. V. Landsbergis pianinu atliko tris Čiurlionio sonatas. Visiems buvo staigmena, kai pirmą kartą prof. Landsbergis padėkdamas vieną eilėraščių. Poetas K. Platelis pravedė poezijos vakarą, pats paskaitydamas keletą savo eilėraščių. Savo kūrybą skaitė V. Bložė, N. Miliauskaitė, D. Botzytė, J. Jekentaitė. Deklamavo ir aktorė Olita Dautartaitė.

Trečiojoje dalyje įvyko į laisvę fondo metinės rezistencijos premijos įteikimas. Komisijos pirmininkas Juozas Tumelis perskaitė komisijos nutarimą ir paskelbė, kad šių metų premijos laureatas yra V. Gasiliūnas, kuris kruopščiai atliko tyrimus buvusio partizano ir rezistentu V. Krivicko poezijos raštų. 5,000 litų premiją J. Tumelis pakvietė įteikti šios premijos mecenatą dr. J. Kazicką. Dalyvavo Alė Kazickienė ir Vilniaus meras Paksas. Po jautrių laureato ir mecenato žodžių, dr. K. Ambrozaitis pristatė ir pasveikino dr. J. Kazicką, šiemet švenčiantį savo 80 metų jubiliejų. A. Kazickienei buvo įteikta gėlių, o Kazickas buvo apjuostas specialia sukaktuvine juosta. Ta proga dr. Kazickas pranešė, kad į laisvę fondo studijų veiklai skiria 50,000 litų auką. Visiems sugudėjus „Ilgiausių metų“, nustojo lietus, publika išsiskirstė, linkėdama susitikti kitais metais.

K. A.

Pedagogas Matas Krikščiūnas ir pokario išėivijų knyga

REMIGIJUS MISIŪNAS

Prie išėivijos knygos leidimo pokario Vokietijoje prisidėjo daug žmonių. Vieniems tai buvo pirmą tokia patirtis, kitiems — jau žinomas dalykas. Vienas tokių buvo Matas Krikščiūnas, patyręs pedagogas, daugelio prieškarinio Lietuvos gimnazijų direktorius ir aukštas švietimo sistemos pareigūnas, vadovėlių autorius, buvęs Spaudos fondo valdybos narys ir „Lietuviškoje enciklopedijoje“ padėjęs redaguoti realijų mokslų skyrių. Įdomu, kad, jau būdamas gimnazistu XX a. pradžioje, M. Krikščiūnas ištraukė į lietuvišką veiklą; jis slėpė iš knygnešių gautą draudžiamą lietuvišką spaudą ir skleidė ją tarp mokinių.

Su išėivijos knygos leidyba M. Krikščiūnas susidūrė 1945 m. vasarą, tapęs Lietuvos sąjungos švietimo igaliojinių britų okupacinėje zonoje. Be to, 1946-1950 m. jis buvo Baltų centrinių tarybos vyriausiu lietuvių mokyklų inspektoriumi. Jau nuo pat savo veiklos pradžios jis rūpinosi vadovėlių leidyba šioje zonoje. 1945 m. rudenį M. Krikščiūnas su reikalingu lietuvių mokykloms vadovėlių sąrašą kreipėsi į UNRRA-os švietimo direktorių Vokietijoje, prašydamas pasirūpinti jų išleidimu. Atrodo, kad šio sąrašo UNRRA išleido tik du vadovėlius, tačiau M. Krikščiūnas nenurimo ir 1946-1948 m. dar kelis kartus kreipėsi į įvairias okupacinės valdžios įstaigas su reikalingu vadovėlių sąrašais. Gaila, bet šios įstaigos liko kurčios.

Pati M. Krikščiūno darbo pradžia buvo labai sunki. Juo labiau, kad pirmaisiais darbo metais švietimo valdybos igaliojinių britų zonoje dirbo, negaudamas jokio finansavimo. M. Krikščiūnui teko manytis savo lėšomis. 1946 m. vasarą, kai padėtis buvo visai kritiška, Lietuvių sąjunga davė išlaidoms 2,000 RM, tačiau kad ir kaip M. Krikščiūnas stengėsi taupyti, pinigai greit išsirpo. Tik nuo 1946 m. rudens Švietimo valdyba pradėjo reguliariai remti savo igaliojinių veiklą britų zonoje ir davė avansą knygų spausdinimui. M. Krikščiūnui pavyko tais metais rasti kelis išleisti V. Sruogienės „Lietuvos istoriją“ bei J. Kaplano ir L. Dambrausko „Lietuvių kalbos gramatiką“. Deja, tolesni bandymai kurį laiką buvo nesėkmingi. Pavyzdžiui, M. Krikščiūnas mė-

gino išspausdinti skaičiavimo uždavinyną, bet spaustuve, iš pradžių sutikusi to imtis, vėliau kažkodėl atsisakė.

Didelių pastangų dėka, M. Krikščiūnui pavyko 1947 m. išleisti vieną vadovėlį, o kitais metais, jau po valiutos reformos — Geručio „Rūtelę“.

Apskritai, paties M. Krikščiūno žodžiais, leidybos sąlygos britų zonoje buvo labai sunkios. Daug kieno leidybiniai planai liko planais. Pavyzdžiui, kažkoks lietuvis, Hamburge išleisęs S. Zbarsko „Aušrelę“, buvo pasiūšęs net įsteigti spaustuve. M. Krikščiūnas jam buvo davęs reikalingą igaliojimą, tačiau šis sumanymas žlugo.

Didžiausia bėda Švietimo valdybos igaliojinių laikė popieriaus stoką. M. Krikščiūnas teigė, kad, kai tik kas pasiūlydavo išleisti kokį vadovėlį, jis tam pritardavo ir ragindavo imtis, pažadėjęs padėti, kiek pajėgs. Visa bėda, kad dažniausiai tai būdavo nerealūs projektai. Jie būtų buvę tinkami normalioms, bet ne tremties sąlygoms.

M. Krikščiūnas LTB Švietimo valdybos pavedimu užsiėmė ir kitais su leidyba susijusiais dalykais. Pavyzdžiui, jis rūpinosi planuotą „Giottingeno universitetą“ išleisti prof. F. Hermanno veikalą apie lietuvių kalbą, tačiau šis sumanymas irgi liko neįvykdytas, panašiai, kaip ir kitas M. Krikščiūno tvarkytas reikalas — minėtoji vokietų profesoriaus lituanistinės bibliotekos pirkimas. Atrodo, kad čia kalti buvo pinigai.

M. Krikščiūnas pasirūpino ir Jorininkų sąjungos metraščio išleidimu, taip pat ir S. Kairio parengto leidinio „Išlaisvintos Lietuvos akis“ spaudos darbais. Be to, jis pagalbdavo zonas lietuvių gimnazijos dauginti rotatoriais vadovėlius.

Dideliu M. Krikščiūno rūpesčiu buvo vadovėlių platiniams. Jam rūpėjo aprūpinti jais mokyklas ir atgauti į jų leidybą įdėtus pinigus, kad būtų galima leisti kitus. Tiesa, kaip jis pats apgailestavo, pelnas buvo mažas. M. Krikščiūnas skubėjo išnaudoti kiekvieną progą skleisti lietuvišką knygą. Pavyzdžiui, atsiradus galimybei su britų pareigūnų pagalba persiųsti knygas į D. Britaniją, M. Krikščiūnas ragino LTB vadovus ja pasinaudoti.

Keliantis lietuviškai veiklai iš Europos už vandenyno, M. Krikščiūnui rūpėjo pagelbėti tenykštei lietuvių spaudai, kiek jo galimybės leido. Taip 1950 m. jis išsiuntė pas jį buvusias spaudos klieses J. Karolio redaguotam laikraščiai „Nepriklausoma Lietuva“. Veikiai ir jis pats paliko Vokietiją.

Trumpai vertinant M. Krikščiūno įnašą į išėivijos knygos leidybą pokario Vokietijoje, ko gero, galima teigti, kad jis buvo vienas svarbiausių leidybos organizatorių britų zonoje, patijoje nedėkingiausioje šiuo atžvilgiu iš visų okupacinių zonų. Ir ne jo kaltė, kad tas įnašas gana kuklus.

Nuotr. V. Šaltėnino

Kas ir kur?

PAMINĖTAS MIRTIES PENKMETIS

Žinoma ne tik lietuvių tarpe, bet ir tarptautiniu mastu, solistė Prudencija Bičkienė-Jokubauskienė mirė Čikagoje 1993 m. rugpjūčio 29 d. Jos mirties penkerių metų sukaktis buvo prisiminta vyro Stasio Jokubausko ir artimųjų ratelyje, o platesnei visuomenei proga prisiminti sol. Prudenciją bus suteikta, kai iš spaudos išeis monografija *Prudencija Bičkienė*, šiuo metu spausdinama „Draugo“ spaustuveje, Čikagoje. Monografijos autorė yra Danutė Petrauskaitė.

Prudencija
Bičkienė-Jokubauskienė

PARODOS ATIDARYMAS

Spalio 9 d., 7 val. vak., Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje atidaroma vilnietės dailininkės Liucijos Kryževičienės monotipijų paroda, dalyvaujant ir pačiai dailininkei. Paroda tęsis iki spalio 22 d.

PRATĖSIAMA DAILĖS PARODA

Dr. Antano Lipskio dailės paroda, atidaryta š.m. rugsėjo 19 d. Lietuvių dailės muziejuje, Lemonte, pratęsiama iki spalio 18 d.

„SAULUTĖ“ RUOŠIA KONCERTA

Solistų Virgilijaus Noreikos ir Audronės Gaiziūnienės koncertas ruošiamas spalio 25 d., 3 val. popiet, Jaunimo centre, Čikagoje. Jį ruošia „Saulutė“, Lietuvos vaikų globos būrelis, kuriam pirmininkauja Indrė Tijiūnienė.

Sol. Virgilijus Noreika.

KONKURSAS JAUNIMUI

Skelbiamas Balio Gaidžiūno kasmetinis lietuviškos patriotinės poezijos konkursas JAV lietuvių jaunimui.

Konkursą globoja Lietuvių rašytojų draugija ir mecenato a.a. Balio Gaidžiūno testamentu vykdytojas Jonas Kazlauskas.

Konkurso dalyviai:

I gr. jaunuoliai nuo 10-13 m. Pirmą premiją 175 dol., antra 75 dol.

II gr. jaunuoliai nuo 14-18 m. Pirmą premiją 200 dol.; antra premija 100 dol.

Prašomi lietuviškų mokyklų vadovai ir mokytojai paraginti mokinius dalyvauti šiame konkurse.

Kurinių, niekur nespausdintą, pasirašyti slaptyvardžiu, o atskirame užklijuotame vokelyje įdėti autoriaus pavardę, adresą, telefoną. Kurinius siųsti iki 1998 m. gruodžio 1 d. vertinimo komisijos narei mokyti. Hedvinai Dainienė šiuo adresu: Hedvina Dainienė, 9513 S. Kilbourn Ave., Oak Lawn, IL 60453. Telefonas 1-708-425-8967.

NUMIZMATIKOS PARODA

Filatelistų draugija „Lietuva“ spalio 23-25 d. ruošia numizmatikos parodą — „LITH-PAX XXVII“ — Balzeko lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje.

„ATEITIES“ SAVAITGALIS

Ši metinis „Ateities“ savaitgalis vyks spalio 30-31 d. Jo eigoje numatytas literatūros vakaras (spalio 30 d.) Jaunimo centro kavinėje, o paskaitos vyks Ateitininkų namuose, Lemonte. Literatūros vakarą organizuoja Lietuvių rašytojų draugija, kurios pirmininke yra Stasė Petersonienė.

LTI SUVAŽIAVIMAS

Rugpjūčio vidury Kanadoje, prie Gananoque, Lino ir Rasos Veselkų sodyboje (gyvenvietė pavadinta „Rambynu“), įvyko Lietuvių tautodailės instituto metinis suvažiavimas. Be instituto tarybos ir valdybos na-

Lietuvių tautodailės instituto metinis narių suvažiavimas š.m. rugpjūčio 22 d. Kanadoje.

rių, suvažiavime dalyvavo skyrių atstovai iš Philadelphia, Toronto, Montrealio, Čikagos. Taip pat institutui kūrėtorius, A. Tamošaitis, kuris skaitė paskaitą tema „Lietuvių tautinių rūbų kilmė“.

Tarybos susirinkime papildyta taryba naujais nariais. Perrinkta nauja valdyba. Padaryti valdybos ir skyrių atstovų pranešimai apie metinę veiklą. Savo sukurtų gobelenų į suvažiavimą atvežė Regina Brikenė ir Irena Lukoševičienė.

Pirmu instituto uždaviniu yra dar šiais metais pagaliau išleisti leidinį apie 20 metų veiklos istoriją centre ir skyriuose. Kadangi institutui išdalyta paskirti dvi stipendijas naujoms mokinėms, talentingoms auđėjoms gerai išmokyti savarankiškai austi lietuviškus tautinius kostiumus.

Tai būtų auđėjos-mokinės (angl. Master-apprentice sistema) ir galėtų būti skiriama apie 5,000 dol. suma mokinėi ir mokytojui. Nutarta, kad kol kas reikia palaukti, pirmą išleisti leidinį, tada paruošti planą šiai dotacijai, ieškant jaunų, tikrai talentingų auđėjų čia ar Lietuvoje.

Kelti klausimai, būtų galima populiarinti tautinį meną per lituanistines mokyklas. Taip pat vyko diskusijos apie tautinių rūbų kriterijų ir jų dėvėjimo būdą; Pvz., iškilų klausimas: kokius rūbus lietuvės dėvėjo pvz. Vytauto laikais. Apie tai puikiai paaiškino instituto kūrėtorius A. Tamošaitis.

Susirinkusieji nutarė kitais metais ruošti suvažiavimą rugsėjo 25 d. savaitgalį toje pačioje L. ir R. Veselkų sodyboje, ir paskaitai kviesi auđėją, kuri yra padariusi doktoratą apie liet. tautinius rūbus Lietuvoje ir Š. Amerikoje — būtent, Rūtą Končiūtę-Salikienę, gyvenančią Easton, PA.

B.K.

ANDRIUS MAMONTOVAS „THEATRE JOURNAL“ VIRŠELYJE

„Theatre Journal“, leidžiamas John Hopkins universiteto ir Draugijos teatrui aukštesniam išsilavinimui, gegužės mėnesio viršelyje išspausdino Andriaus Mamontovo nuotrauką Hamleto vaidmenyje. Marvin Carlson iš New Yorko nuvyko Italijon sausio mėnesį pamatyti šį naujo-vaikų režisuotą Šekspyro vaidinimą. Pagal recenzentą, režisierius Edmundas Nekrošius neturi sau lygaus konkurento šiuolaikiniame teatre. Tas vaidinimas buvo pristatytas Lietuvos tarptautiniame teatro festivalyje šiais metais.

Saulius Šimoliūnas

Leidiniai

KULTŪROS GYVENIMAS

Lietuvos Kultūros ministerija pradėjo leisti savaitinį biuletenį *Kultūros gyvenimas*. Rugpjūčio 26 — rugsėjo 2 d. biuletenyje išspausdintame kultūros ministro Sauliaus Šaltenio įžanginiame žodyje rašoma, kad jau nuo pavasario pasirodydavo keliolikos lapų pluoštas, kuriame buvo galima rasti žinių apie įvairių kultūrinių projektų rėmimą, ekspertų komisijas, finansavimo sąlygas, kai kuriuos mini-

sterijos nutarimus, įstatymų projektus. Šis, pagal eilę septinoliiktas (spalvotas — šeštasis) biuletenio numeris yra pirmasis, turintis aiškesnę struktūrą, rubrikų sistemą, temų, aprėptį, — rašo ministras. Jis pabrėžia, kad biuletenis *Kultūros gyvenimas* yra žinybinis, apie ministerijos veiklą informuojantis leidinys, kuriame galima rasti patikimą medžiagą, leidžiančią susidaryti kur kas pilnesnį vaizdą apie mūsų kultūrinį gyvenimą.

Jau išleisti šeši biuleteniai *Kultūros gyvenimas*. Juose informuojama apie ministerijos, jos departamentų, kraštotyrininkų, kitų visuomeninių kultūrinių organizacijų veiklą. Pranešama apie Lietuvoje ir kitose šalyse skelbiamus kultūrinis konkursus, projektus, dailės ir kitas parodas, teatrų spektaklius, koncertus, muziejų, kitus kultūrinius renginius. Yra taip pat rubrikos „Europos Sąjungos kultūros politika“, „Visuomeninių organizacijų rėmimas“, „Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija“, „Polemika“, „Laiškai“ ir kitos.

Skyrelyje „Kultūra žiniasklaidos veidrodyje“ pranešama, ką rašo spauda apie kultūrinį gyvenimą. Pradedama paminėti (nors gana retai) išėjimo spauda. Pranešama, ką užsienio lietuvių dienraštis *Draugas* rašė apie Farmington Hill

miesto suteiktą „Artist in Residence“ titulą JAV gyvenančiai lietuvių dailininkei Danguolei Šeputienei-Jurgutienei (biuletenyje kažkodėl rašoma, kad ji — lietuvių kilmės, lyg būtų ne lietuvė, o svetimtautė). Informuojama apie ministro S. Šaltenio lankymąsi JAV, apie kultūrinio bendradarbiavimo sutarties pasirašymą su *Draugo* dienraščio redaktore. Iš šio dienraščio perspausdintas vyriausios redaktorės Danutės Bindokienės ta proga parašytas straipsnis „Malonu, bet neįprasta“.

Apie dienraštį *Draugas* aprašytus svarbesnius bendruomenės kultūrinio gyvenimo įvykius ir renginius biuletenis galėtų pranešti dažniau, tuo labiau, kad tarp ministerijos ir redakcijos pasirašyta kultūrinio bendradarbiavimo sutartis. Informacinį biuletenį *Kultūros gyvenimas* galima rasti Kultūros ministerijos puslapyje Internet: www.muza.lt.

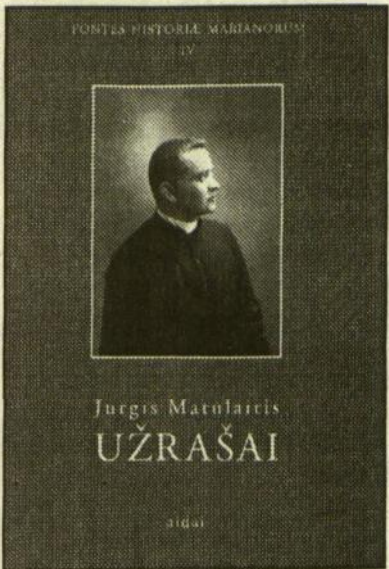
Algimantas Antanas
Naujokaitis

JURGIO MATULAIČIO UŽRAŠŲ SUTIKTUVĖS

Rugsėjo 3 d. leidykla „Aidai“ pristatė naują savo leidinį — pal. Jurgio Matulaičio *Užrašus*, išleistus 5,000 egzempliorių tiražu. Renginyje dalyvavo Vilniaus arkivyskupas A. J. Backis, kun. V. Aliušis, MIC, leidyklos „Aidai“ direktorius V. Ališauskas ir knygos rengėjas dr. P. Subačius.

Arkivyskupas A. J. Backis pabrėžė, kad nuo jaunystės brangino užsienio lietuvių pastangomis išleistą pirmąją šios knygos leidimą. „Tai buvo mano dvasiniai skaitymai. Pal. J. Matulaitis man yra pavyzdys ir mokytojas, kuriuo stengiausi sekti. Jis buvo tėvas visų savo avelių — ir lenkų, ir gudų, ir lietuvių. Jis norėjo, kad Bažnyčia būtų visų Motina“.

Pal. Jurgio Matulaičio *Užrašų* rengėjas dr. P. Subačius sakė, kad knyga parengta pagal atrastą originalų rankraštį, papildyta komentarais, straipsniais ir rodykle, kuria nesunkiai galės naudotis ir istorikai, ir kunigai, ir pasauliečiai. Pasak dr. P. Subačiaus, *Užrašai* vertintini kečiaisiais aspektais: kaip dvasiniai skaitiniai, svarbus istorinis šaltinis, lietuvių kalbos paminklas ir pilietinio samoningumo pavyzdys.

Kun. V. Aliušis, MIC, akcentavo, kad *Užrašuose* galima įžvelgti dvejopą pal. Jurgio Matulaičio programą: tai dvasinis dienoraštis — programa sau ir savo atkurtai Marijonų vienuolijai, ir Vilniaus dienoraštis — nuorodos, kaip tą programą įgyvendinti. Prie knygos išleidimo nemažai prisidėjo Marijonų vienuolija ir Lietuvos kultūros ministerija.

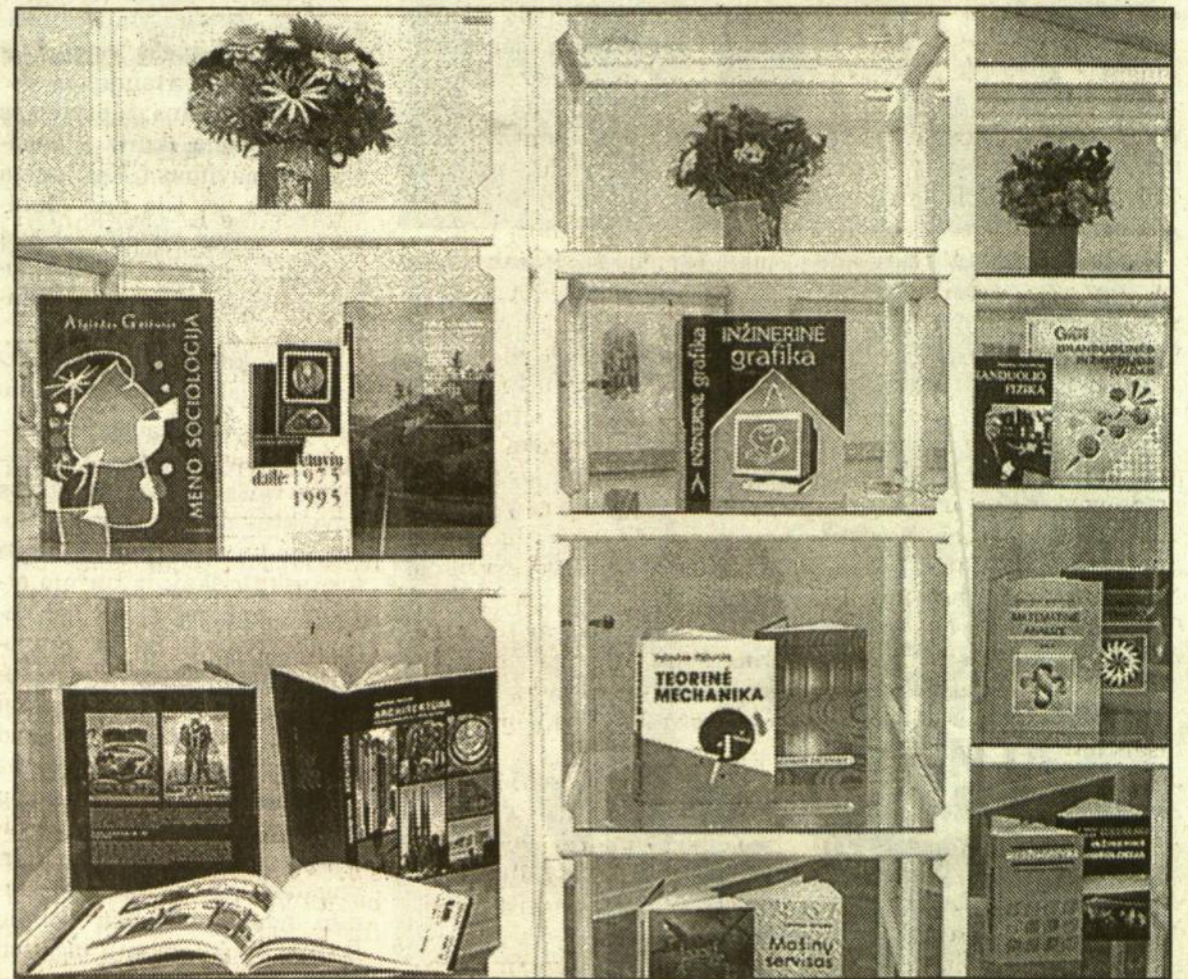
LIETUVIŲ KALBOS VADOVĖLIS

Rugsėjo 24 d. Kopenhagoje pristatytas vadovėlis, pagal kurį danai ir kiti skandinavai galės mokytis lietuvių kalbos.

Kaip pranešė Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos Informacijos ir spaudos skyrius, vadovėlį „Led os tale litauisk“ („Kalbėkime lietuviškai“) rugsėjo pradžioje išleido Kopenhagos universiteto leidykla. Jį sudaro 25 pamokų knyga ir dvi garsajuostės, kuriose skamba profesionalių lietuvių aktorių balsai.

Vadovėlio pradedantiesiems autorė — humanitarinių mokslų daktarė baltistė Dalia Barauskaitė-Mikkelsen, nuo 1992 metų gyvenanti Danijoje ir šioje Šiaurės Europos valstybėje dėstanti lietuvių kalbą.

Į gimtąją kalbą ji yra išvertusi daniškas knygas vaikams „Silas ir juodoji kumelė“, „Busterio pasaulis“. (Elta)

Vilniaus Dailės galerijoje „Akademija“ rugsėjo pradžioje atidaryta 1997-1998 m. išleistų aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių paroda.